

מראי מקומות, שיעור מאת הג"ר יהודה לנדי שליט"א

בבא בתרא עד : - בענין שבעת הימים וארבעת הנהרות של ארץ ישראל

ובאגדה בענין שליחות אליעזר (פרשת חיי שרה)

נקודות שנידונו בשיעור זה:

- ידוע לנו זהותם של שלשה מהימים שהוזכרו כאן (ימה של טבריה וימה של סדום וים הגדול) - אבל מה הם שאר הימים שבארץ ישראל שהוזכרו (ים של סיבכי או סמכו, של חילת או שליית, של חילתא או חולתא, ושל אספמיא או אפמיא)
- בירושלמי הזכיר ש"ימה של חמץ" נעשה על ידי סכרים שהקים הקיסר דיקלטינוס. מה עשה דיקלטינוס, והאם הים הזה עדיין קיים בימינו?
- ידוע לנו זהותם של הירדן והירמוך - אבל מה הם שאר הנהרות שבארץ ישראל שהוזכרו כאן (קרומיון או קרמיון, פיגה או פוגה)
- למה לא הוזכר נהר פרת בין ארבעת הנהרות הסובבות את ארץ ישראל בסוגיין?
- למה אמרו שסוריא נקרא כיבוש יחיד מפני שכבשו דוד לפני שכבש את עיקר ארץ ישראל - הא גבולות הארץ שהובטחה לאברהם אבינו כוללות דמשק, ואם כן סוריא היא מכלל הארץ שהובטחה לאברהם!
- האיך אמרו שנהרות הקרמיון ופוגה (דהיינו אמנה ופרפר) והירמוך "מקיפין" את ארץ ישראל? הלא רק קצה הנהרות מגיעים לארץ ישראל?

בענייני אגדה

- למה לא הזכיר אברהם את שם העיר חרן בשליחות אליעזר, ולא שלחו אלא ל"אדם נהריים עיר נחור"?
- "כי אל ארצי ואל מולדתי אלך" - מה זה "ארצי" ומה זה "מולדתי"?
- אם אליעזר הלך להביא ליצחק בת ממשפחת אברהם אבינו, בחר נערה על פי ניוחש? הייה לו לבקש את משפחתו של אברהם, ואז לבחור מתוכה נערה ליצחק.

הימים והנהרות שמקיפות את ארץ ישראל

1.1

גמרא בבא בתרא עד:

כי אתא רב דימי א"ר יוחנן מאי דכתיב כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה, אלו שבעה ימים וארבעה נהרות שמקיפין את ארץ ישראל, ואלו הן שבעה ימים ימה של טבריא וימה של סדום וימה של חילת וימה של חילתא, וימה של סיבכי וים אספמיא וים הגדול, ואלו הן ארבעה נהרות ירדן וירמוך וקרומיון ופיגה.

1.2

ירושלמי כלאים פרק ט' הלכה ג'

כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה, שבעה ימים סובבין את א"י - ימא רבא, ימא דטיבריא, ימא דסמכו, ימא דמילחא, ימא דחולתא, ימא דשליית, ימא דאפמיא. והא איכא ימא דחמץ? דיקלטינוס הקוה נהרות ועשאו.

1.3

משנה חלה פרק ד' משנה י"א

אריסטון הביא בכוריו מאפמיא וקבלו ממנו מפני שאמרו הקונה בסוריא כקונה בפרוור שבירושלים.

1.4

ערוך, ערך קרמיון

קרמיון נהר הוא בדרך דמשק והוא אמנה, פיגה הוא פרפר (מלכים ב' פ"ה פ' י"ב).

גבולות ארץ ישראל

2.1

הארץ לגבולותיה (ר' ניסים טיקוצ'ינסקי) חלק א' פרק י"ג

(ימת אמיק כיום) כפי שהוכרנו לעיל, ולכן גורס חולת אנטוכיא כלומר ימת חולתא דאנטוכיא וגם זה מתאים לדעתנו, ושם בבצה אפשרות גדול אורו בשפע. אבל קשה להציע ים חולתא לימה הנ"ל לאור דעת חוקר האזור (מובא בג'וזה גבול הארץ" 646, 681) שימה זו נוצרה לפני כ-1350 שנה. בערך שנת ד' ש"מ, ולפי" לא היתה קיימת ימה זו בזמן המימרא לז' ימים בגמרא. אמנם בבקעה שם היתה בצב וואלי לבצה כוונתם או שגם אז היתה שם ימה.

כידוע ימת אנטוכיא יש לה מוצא לנהרות האזור וכשהמוצא נסתם נוצרה הימה כפי שקרה לכמה ימות וגם באזור התוא. יש לציין כי גם ביבוש ימת החולה בזמן האחרון היבוש נעשה ע"י פתיחת הסתימות שנסתמו לפני זמן רב ועי"ז נוצרה הימה וזו היתה עוד לפני זמן התלמוד. וגם בימת חומס כידוע מפתחים כיום האזור ומיבשים חלק משטח הימה ע"י פתיחת סתימות מהימה.

והכפופ" (רע"ט) גורס ג"כ בתוספתא "שבחולת" אולם כנראה מפרש חולת מלשון "עמק" באמרו: "ודע כי בין חמת ובין ארץ הר ההר יש מדבר גדול ומקום מרעה וקורין לו היום, עמאק אלחארם" הוא צפוני להם". ומביא אח"כ התוספתא וגירסתו שבחולת אנטוכיא, וכנראה שכוונתו חולת מלשון עמק. ואמנם עד היום נקרא האזור גם בשם זה.

יש להוסיף כי בארמית חולת פירושו עמק.

דעת הר"ש סירליא (פ"ב דמאי) אנטוכיא מתחום עז"מ ולא כבשוה (עז"ב). אולם גורס ר"א בר"י התיר עד בירות, וזה בהתאם לדעתו בשביעית (רפ"ו) בארוכה. ועי' ערכין (י"ד). אחד המקדיש בחולת המחוז, ופירושו שם שדה גרועה שאינה עושה פירות. ופירוש "חולת" שם, לרשי" — סביב, לר"ג — סמוכה ולשטמ"ק — חול.

ימה של סיבכי (סומכי סופני סמכו) — מי מרום ימת חולה. כדאמרי' בגמ' יורד לירדן ולכנרת לירדן וליים המלח.

ימה דאספמיא (אפמיא) — בצות אל בב נהר האורנטוס (אל עזי) כיום אין בו מים אלא אזור ביצות עמוקות, אולם עד היום קוראים לעמק זה "אל בהרא", כלומר הים ע"ש המים הקדומים.

ים הגדול — ימא רבא — ים התיכון.

ימה של חמץ — ה"ה ג"כ על נהר האורנטוס בין חמץ (חמס) לרבלה.

והא דאמרי' שבעה ימים טובים את אר"י (ירושלמי) או מקיפין את אר"י (בבלי) ולכאורה טובים ומקיפין מבחוץ. אולם כשם שים כנרת תוך הגבול במזרח, כדכתיב ים כנרת קדמה (במדבר שם) ומפרשי' שיהא ים כנרת תוך לגבול במערב והגבול במזרח ים כנרת. וכן בים המלח קדמה וכן

ובירושלמי (כלאים פ"ט ג' וכתובות פ"ב ג') מובא ג"כ השבעה ימים ובשנוי מה: ימא רבא, טבריא, סמכי, מלחה, חולתא, שליית, אפמיא. הא איכא ימה דחמץ. דיקליטינוס הקוה נהרות ועשא.

ורבים הם המתלבטים במקום ימים אלו, ולכן אביא את הנלענ"ד לאתור מקום הימים שהעליתי בעוה"י, אחרי ברור, והם כדלהלן:

ימה של טבריא — ים כנרת.

ימה של סודם (מלחה) — ים המלח.

ימה של חילת (שליית) — ים אילת.

לדעת האדמ"ק (ס"א): ימת חילת הוא 24.5 ק"מ מורח דמשק, כיום אזור ביצות והוא בחר אל אטיבי ויש להבין דבריו הרי גם לדרומו של אטיבי יש עוד ימה כזו (ג"כ אזור ביצות) והוא בחר אל היזאן. וכן איך לדעתו מסמנים ים הסובב את הארץ במרחק כה רב מגבול הארץ. לדעת התבחה"א חילת — אילת, ואיך מרחיק את הים מגבול הארץ לשיטתו. לדעת נייבייער — ברכת רם.

ימה של חילתא (חולתא) — ברכת רם. ונקרא גם ברכת פיילא. יש לציין כי האזור נקרא גם בלר אל חולי, חולה. ים חולה ה' נקרא מקום זה, ולמטה ימת חולה כיום, ה' נקרא כדלהלן ים סומכי. וים ה' נקרא גם ברכה חשובה ואפילו ים הנחשת (מ"ב כ"ה י"ג).

ולפי תאור הויסיפון (מלחמות ס"ד פ"ג) מתאים לברכת רם, בו מתאר ים חולתא פהילא, ומתאר יפה את ברכת רם.

אמנם לשיטתנו אפשר למקם אותו בים אנטקי' במחוז חלב, וכן דעת הורביץ (324).

אמרי' בתוספתא דמאי (פ"ב א') אורו במקומו מותר שבתחילת אנטוכיא ר' אלעזר ב"ר יוסי אומר אורו שבתחילת אנטוכיא מותר הוא עד בור.

והנה לדעתי פירוש התוספתא היות ואנטוכיא היא לדעתנו על גבול הארץ ולכן אמרו שבתחילת אנטוכיא, כלומר בקצה, מאחר ורק קצה אנטוכיא בצפון מורח היא חז"ל ולכן מותר שם.

הגר"א ז"ל גורס שבחולת אנטוכיא וכן בהמשך שבחולת אנטוכיא וזו כגירסת הירושלמי (שם) תנא האורו שבחולת אנטוכיא מותר במקומו רבי לעזר ב"ר יוסי התיר עד בורן. ומפרש הפנ"מ שחולתא ובורן מקומות הן בחז"ל (לדעתנו: כלומר ליד אנטוכיא).

ולפי"ז גם רא"י שאנטוכיא גבול הארץ ורק בורן וחולתא ליד אנטוכיא או תחילת אנטוכיא כפי' המנחת בכורים (שם) ושלדעתו גם פירוש חולת, כמו מחול הכרם, כלומר סביב אנטוכיא — ושם חוץ לארץ אבל אנטוכיא עצמה בגבול הארץ. ולכאורה לפי"ז ה' אפ"ל שהגר"א ז"ל קרא ים חולתא לימת אנטוכיא

2.2

אדמת קדש (לר' יצחק גולדהאר מירושלים, נדפס שנת 1913), חלק הנהרות והנחלים שבא"י (ע' עח, פא).

הנהר הזה בעברו את עיר סינה יאחו ארחות רכבו הנגבה ואחרי כן לדרומית מורחית ובהגיעו קיבו לדמשק יפנה מורחה ויבוא העירה וישו נכנסים אל הכתים ואל החצרים ומשקים את הגנות והפרדסים ואת כל יצי צומח עצים.

מדמשק הנזר הזה שוטף הלאה מורחה והולך ומשקה אדמה רבה עד שמגיע לעיר שלית שהיא מורחה לדמשק במרחק 14 קילומטר. והעריכים הפכו את השם שלית וקורין לה תל סלתיא כמבואר לעיל.

ומעיר שלית, נהר אמנהרסנה מתגלגל והולך עוד 11 קילומטר קדמה ונופל ליטא דשליית הנזכר לעיל.

את נהר סינה שפגע בגבולת במקצוע צפונות מורחית של א"י — בחצי עין, יצאו חכמי התלמוד בטספ"ד הגדירות ששקסין את א"י (א).

הנהר השלישי, כישי חכמי המשנה נקרא בשם קרמיון, מוצאו בבקעת הלבנון מהמישור הגבוה שבין עיר צובה בירת הדרעור ובין בעל בני (בעל-ביק) אשר למזרחיה של צובה. במישור ההוא-מקום לפלגות הנדרות: מהמקום הזה צפונה דרך חמץ, חמת ואנטוכיא שוטף נהר אורונטיס שהעריבים קורין לו נהר אל עין. והמישור הזה הנגבה בין הלבנון המזרחי ובין הלבנון המערבי מתגלגל והולך נהר גדול העובר על פני העיר אשר בעת קורין לה אַבְּלָה והרומים קראו לה אַבְּלָה. ולמתן שלה קראו אַבְּלָה. Abilene. הנהר הריבועי המגיע לגבול ארץ ישראל יוצא מהלבנון המזרחי מהמקום אשר היום יקרא עין חוואר (או עין חור), וכמהלכו משם הנגבה מרחק שישה קילומטר עובר דרך עיר בית וברן אשר היום נקראת זיפדאני, ובמרוצתו משם הלאה הנגבה מרחק 10 קילומטר סלף ארחות ורמתו והולך מורחה מרחק 3 קילומטר עד ששגיע לעיר סַבְּרִים העתיקה אשר היום נקראת סִבְּרִים פארואדא, ומשם פונה הנגבה ומשך והולך מרחק 3 קילומטר עד חצר עין אשר בעת חקרא ניר עֵנָן, ומחצר עין פונה והולך מרחק 3 1/2 קילומטר מורחה עד שמגיע לעיר סינה (אַל סידשי el Fidsche).

צריך לזכור אשר כימי הנביאים, אנשי ארם ואיש ישראל לנהר הזה קראו נהר אמנה יען כי מוצאו מהלבנון המזרחי אשר אז ה' נקרא הר אמנה (ד), ברם חכמי המשנה והתלמוד קראו לו בשם נהר סינה, בשביל שרוב מיטו יוצאים מהמעין הגדול אשר אצל עיר סינה (ה).

פּוּגָה, פּוּגָה, פּוּגָה

קְרַמְיּוֹן

"ומי פוגה פסולים, מפני שהם מי בצים" (פרה פ"ח, מ"י).

"ומי קרמיון ומי פוגה פסולים, מפני שהם מי בצים; מי הירדן ומי ירמור פסולים, מפני שהם מי תערובות" (פרה פ"ח, מ"י).

משערים שקרמיון הוא נחל נעמן, העובר בעמק עכו, מדרום לעיר ונשפך לים התיכון. הנעמן זורם בשטח מישורי, ששיפועו מועט ועל כן קילוח מימיו אטי ולעתים קרובות סותמים חולות החוף את מוצא הנחל לים; הנחל עובר על גדותיו, פושט על פני שטח נרחב ויוצר ביצות, ומכאן תיאורו כ"מי בצים".

אין עדות מפורשת על צדקת הזיהוי קרמיון = נעמן, אבל המקורות המובאים בהקשר לענין זה עשויים לחזק את נכונות הזיהוי. מסופר: "פעם אחת הלך רבי למקום אחד וראה בני אדם שמגבלין עיסותיהם בטומאה. אמר להם: מפני מה אתם מגבלין עיסותיכם בטומאה? אמרו לו: תלמיד אחד בא לכאן והורה לנו: מי בצעין אין מכשירין. והוא 'מי ביצים' דרש להו ואינהו סבור 'מי בצעים' קאמר; וטעו נמי בהא: 'מי קרמיון ומי פוגה פסולים מפני שהן מי בצעים' ואינהו סבור: מדלגבי חטאת פסילי — אכשורי נמי לא מכשירי" (סנהדרין ה, ע"ב).

פירושו של רש"י (שם) המסתמך על הירושלמי (שביעית פ"ו, ה"א), קובע שהמעשה היה בעכו וגם המעשה האחר, שנוכר בהקשר זה, על כהן שנכנס לחחום ארץ העמים — היה בעכו, בגבול ארץ ישראל וארץ העמים (סנהדרין שם); "רבי היה בעכו" (ירי' גיטין פ"א, ה"ב).

קרמיון נמנה בין הנהרות המקיפים את ארץ (בבא בתרא עד, ע"ב) והכוונה בוודאי לגבול שבין ארץ העמים וארץ ישראל, העובר סמוך לעכו. במגילה חיצונית לבראשית (דף XIX), בתיאור מסעו של אברהם אבינו מסופר שהגיע "לכרמונא בהרא" ומסתבר שהכוונה היא לקרמיון.

פוגה או פיגה הם מקורות הירקון, זהו שם יווני שתרגומו לעברית: מעינות. ליד המעינות עמדה גם עיר, שגם שמה היה פיגה. שם זה נשתמר בשם הכפר הערבי פיג'ה, שהיה קיים שם עד למלחמת השחרור. בכל הדורות נודעה למקום זה חשיבות מרובה. הן משום שהיה נקודת גבול בין יהודה לשומרון והן משום שלידו עברה הדרך הראשית, שהייתה מקשרת בין מצרים לסוריה וארצות הפרת והחדקל. בתחילה עמדה שם העיר הבצורה אפק (= אפיקי מים) ובזמן מלכי התלמיים נבנתה שם העיר פיגה, שבפאפירוסים משנת 259 לפני הספירה הוזכרה כתחנה צבאית של החילות ששמרו על שפילת החוף. לאחר מכן בנה שם הורדוס את העיר אנטיפטריס. בזמן החדש ידוע המקום בשם: ראש העין הוא תרגום השם הערבי ראס אל-עין.

מי פיגה, הם מעיינות שבתחילתם הם מבועים זעירים המתלכדים יחד בכריכה טבעית שאורכה כמאה מטרים ועומקה כחמישה מטרים וממנה יוצא הירקון, הנשפך לים יפו. הכריכה וסביבתה מוקפים ביצות ומכאן הכינוי: "מי בצים".

כאשר יוחנן כהן גדול פנה לסיניט של רומי וביקש את עזרת הרומיים כנגד הסורים, ביקש שיחזירו ליהודה את יפו ואת הנמל שלה, את גור ואת פגאי (קדמוניות יג, ט, ב). מאז ואילך ישבו היהודים בפגיגה בצד הנכרים: "מעשה בפגיגה בישראל אחד שאמר לגוי: תרום גורני, ותרמה... ובא מעשה לפני רבן שמעון בן גמליאל ואמר: הואיל וגוי תרמה — אינה תרומה" (תוספתא תרומה פ"א, ה"ט). בהלכה אחרת מובא: "מעשה ברופא [אחד] בפגיגה, שהיה הולך למדינת הים והיתה לו שומרת יבם ולו אח קטן. משום ר' אלעזר בר צדוק אמרו: תחלוץ, שמא יארע בו דבר ונמצאת זקוקה ליבם" (תוספתא יבמות פ"ו, ה"ז).

סוריא היום ולעתידי לבוא

3.1

רמב"ם הלכות תרומות פרק א' הלכה ב', ג'

ב ארץ ישראל האמורה בכל מקום היא הארצות שכיבשן מלך ישראל או נביא מדעת רוב ישראל וזהו הנקרא כיבוש רבים, אבל יחיד מישראל או משפחה או שבט שהלכו וכבשו לעצמן מקום אפילו מן הארץ שניתנה לאברהם אינו נקרא ארץ ישראל כדי שינהגו בו כל המצות. ומפני זה חלק יהושע ובית דינו כל ארץ ישראל לשבטים אע"פ שלא נכבשה, כדי שלא יהיה כיבוש יחיד כשיעלה כל שבט ושבט ויכבוש חלקו.

ג הארצות שכבש דוד חוץ לארץ כנען, כגון ארם נהרים וארם צובה ואחלב וכיוצא בהן, אע"פ שמלך ישראל הוא ועל פי בית דין הגדול הוא עושה אינו כא"י לכל דבר ולא כחוצה לארץ לכל דבר כגון בבל ומצרים, אלא יצאו מכלל חוצה לארץ ולהיותן כא"י לא הגיעו. ומפני מה ירדו ממעלת ארץ ישראל מפני שכבש אותם קודם שיכבוש כל ארץ ישראל אלא נשאר בה משבעה עממים, ואילו תפס כל ארץ כנען לגבולותיה ואח"כ כבש ארצות אחרות היה כיבושו כולו כארץ ישראל לכל דבר, והארצות שכבש דוד הן הנקראין סוריא.

3.2

בראשית פרק ט"ו פסוקים י"ח - כ"א

יח ביום ההוא פרת יקנך את אברם פרת לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת מנהר מצרים עד הנהר הגדל נהר פרת. יט את הקניני ואת הקנני ואת הקדמני. כ ואת החתי ואת הפרזי ואת הרפאים. כא ואת האמרי ואת הכנעני ואת הגרזשי ואת היבסי.

3.3

במדבר פרק ל"ד פסוקים ב' - ט'

ב צו את בני ישראל ואמרת אליהם פי אתם באים אל הארץ פגעו זאת הארץ אשר תפל לכם פנחלה ארץ פנען לגבולתיה. ג והיה לכם פאת נגב ממדבר צו על ידי אדום והיה לכם גבול נגב מקצה ים המלח קדמה. ד ונסב לכם הגבול מנגב למעלה עקרבים ועבר צנה והיו תוצאותיו מנגב לקדש פרגע ויצא חצר אדר ועבר עצמנה. ה ונסב הגבול מעצמון נחלה מצרים והיו תוצאותיו הימה. ו וגבול ים והיה לכם הים הגדול וגבול זה והיה לכם גבול ים. ז וזה והיה לכם גבול צפון מן הים הגדל תתאו לכם הר הקר. ח מהר הקר תתאו לבא חמת והיו תוצאות הגבל צדדה. ט ויצא הגבל זפרנה והיו תוצאותיו חצר עינן זה והיה לכם גבול צפון.

3.4

רמב"ם הלכות קידוש החודש פרק י"ח הלכה ט"ז

וכל אלו הדברים בשעו המדינות שבמערב ובמזרח מכוונות, כגון שהיו נוטות לצפון העולם משלשים מעלות עד חמש ושלישים מעלות, אבל אם היו נוטות לצפון יתר מזה או פחות, משפטים אחרים יש להן שהרי אינן מכוונות כנגד ארץ ישראל.

3.5

תשובות הרמב"ם "פאר הדור" סימן ד'

וצריך לידע כי אמנה המוזכרת בשיר השירים היא הנקראת במשנה אמינס, והיא הנקראת בברייתא אמנום, והיא הר בניאס.

3.6

יחזקאל פרק מ"ז פסוקים י"ג - כ'

יג כה אמר ה' יקוק גה גבול אשר תתנחלו את הארץ לשני עשר שבטי ישראל יוסף חבלים. יד וינחלתם אותה איש כאחיו אשר נשאתי את ידי לתתה לאבותיכם ונפלה הארץ הזאת לכם בנחלה. טו וזה גבול הארץ לפאת צפונה מן הים הגדול הדרך חתלן לבוא צדדה. טז חמת ברותה סברים אשר בין גבול דמשק ובין גבול חמת חצר התיכון אשר אל גבול חורן. יז והיה גבול מן הים חצר עינון גבול דמשק וצפון צפונה וגבול חמת ואת פאת צפון. יח ופאת קדים מבין חורן ומבין דמשק ומבין הגלעד ומבין ארץ ישראל הירדן מגבול על הים הקדמוני תמדו ואת פאת קדימה. יט ופאת נגב תימנה מתמר עד מי מריבות קדש נחלה אל הים הגדול ואת פאת תימנה נגבה. כ ופאת ים הים הגדול מגבול עד נכח לבוא חמת זאת פאת ים.

אגדה - בענין שליחות אליעזר

4.1

בראשית פרק כ"ד פסוקים ג' - ד'

ג ואשבעך ביקוק אלקי השמים וא-לקי הארץ אשר לא תקח אשה לבני מבנות הפנעני אשר אנכי יושב בקרב. ד כי אל ארצי ואל מולדתי תלך ולקחת אשה לבני ליצחק.

4.2

שם פסוקים ל"ז - ל"ח

לז וישבעני אדני לאמר לא תקח אשה לבני מבנות הפנעני אשר אנכי יושב בקרב. לח אם לא אל בית אבי תלך ואל משפחתי ולקחת אשה לבני.

4.3

פירוש המלבי"ם בראשית פרק כ"ד פסוק ל"ח

הנה אברהם לא הקפיד כלל שתהיה האשה ממשפחתו, רק שתהיה מארצו ומולדתו כמ"ש אל ארצי ואל מולדתי תלך. והיה עקר האזהרה שלא יקח מבנות הכנעני, אף שלא ימצא אשה בארצו כמ"ש למעלה, וזאת לא יכול להגיד להם, שלא היה הדבר נכנס באזניהם כלל, והיו שואלים וכי אפשר שלא נמצא אשה טובה אחת מאלף גם בארץ כנען ויש נשים רעות גם בארם נהרים, ולכן אמר להם שאברהם לא מאס כלל בבנות כנען, נהפוך הוא שבאם לא ימצא אשה ממשפחתו, יקח מבנות כנען שהיא ארצו עתה, רק שנותן הקדימה למשפחתו מצד אהבת הקרובים... וכן אברהם אמר כי אל ארצי ואל מולדתי תלך, והוא [אליעזר] אמר אם לא אל בית אבי תלך ואל משפחתי, ר"ל בית אבי קודמים, ואם לא ימצא בבית אביו יקח ממשפחתו, ולא אמר כי אל בית אבי תלך רק אם לא שהוא תנאי בשלילה הקודמת, שלא תקח אשה מבנות כנען אם לא תלך אל בית אבי, שאז יש לך רשות לקחת מבנות הכנעני.

4.4

פי' המזרחי לבראשית פרק י"ב פסוק ב'

ומה שטען לרש"י ז"ל ולרבי אברהם ז"ל יחד ואמר, "ועוד יקשה עליהם כי אברהם בצוותו את אליעזר לקחת אשה לבנו אמר לו 'כי אל ארצי ואל מולדתי תלך' והוא הלך אל ארם נהרים אל עיר נחור, אם כן היא ארצו ומולדתו, ושם נאמר 'אם לא אל בית אבי תלך ואל משפחתי' כי שם בית אביו ומשפחתו שהיא מולדתו", נראה לי שאינה טענה. דשתי תשובות בדבר...

והתשובה השנית היא, שמפני שאברהם אבינו עליו השלום בצאתו מחרן, עדיין היה נחור אחיו באור כשדים, שלא לקח תרן רק את אברם בנו ואת לוט בן בנו ויצאו אתם מאור כשדים, ולא ידע שכאשר

נשאר אביו לבדו בחרן אחרי צאתו משם קם נחור והלך בחרן לעשות חברה לאביו, אבל חשב שעדיין היה יושב באור כשדים, ולכן שלח את אליעזר אל ארצו ואל מולדתו שהיא אור כשדים, ואליעזר כשעבר מחרן ללכת באור כשדים אשר דרכו משם, כדכתיב, "ויצאו אתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען ויבאו עד חרן וישבו שם", הוגד לו שנחור הוא בחרן ונתעכב שם. וזהו הנרצה במאמר "ויקם וילך אל ארם נהרים אל עיר נחור" שפירושו בעבור שהוגד לו שנחור שם, ולכן לא פירש רש"י בפסוק "אל ארצי ואל מולדתי תלך" כלום, מפני שהוא כמשמעו שהוא אור כשדים.

בראשית פרק י"א פסוק ל"א

וַיִּקַּח תָּרַח אֶת אֲבִרָם בְּנוֹ וְאֶת לוֹט בֶּן הָרָן בֶּן בְּנֵי אֶת שָׂרִי כַּלְתּוֹ אִשְׁתֵּי אֲבִרָם בְּנוֹ וַיֵּצְאוּ אֹתָם מֵאוּרִכְשֵׁימִים לְלֶכֶת אֶרְצָה כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ עַד חָרָן וַיֵּשְׁבוּ שָׁם.